

ב-11

תשובתך: איברא מלכא את, דאי לאו מלכא
את לא מימסרא ירושלים בידך. (1)

[אכן מלך אתה, שאם לא כן לא היתה
נמסרת ירושלים בידך].

דכתיב: "והלכנון באדיר יפול", ואין
"אדיר" אלא מלך, דכתיב [ירמיה לא כא]:
"והיה אדירו ממנו, ומושלו מקרבו יצא",
ואין "לכנון" אלא בית המקדש, שנאמר:
"אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר
בעבר הירדן, החר הטוב הזה והלכנון". (2)

ב. ודקאמרת: אי מלכא אנא, אמאי לא
קאתית לגבאי?!

[ואשר אמרת עוד: אם מלך אני למה לא
באת אלי עד הלום?!]

תשובתך: בריוני דאית בן, לא שבקינן.

[הבריונים שבינינו, לא הניחוני לבוא אליך].

אמר ליה אספסיינוס לרבן יוחנן על דבריו
האחרונים:

והרי אילו היתה הבית של דבש ודרקון כרוך
עליה, [נחש דבוק ולהוט אחריה], וכי אטו
לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון
שילך לו?!

כלומר: היה לכם להשחית חומת העיר
ולשורפה באש, כדי להשליך אותם בריונים
מתוכה. (3)

אישתיק רבי יוחנן, ולא היה בידו מענה.

קרי עליה — דרבי יוחנן — רב יוסף,
ואיתימא [ויש אומרים] רבי עקיבא את
הפסוק:

"משיב חכמים אחר, ודעתם יסכל".

כי: איבעי ליה לרבי יוחנן למימר ליה
לאספסיינוס:

אנו לא היינו עושים כן לחבית, אלא:
שקלינן צבתא, ושקלינן ליה לדרקון וקמלינן
ליה, וחביתא שבקינן לה.

המקדש.

ולפי זה, אין הכרח שטיטוס יהיה מלך, כיון
שנחשב הדבר כאילו נפל הלבנון ביד
אספסיינוס, וטיטוס לא עשה אלא את השלמת
הנפילה.

2. א. טעם הדבר שנקרא בית המקדש "לבנון",
מפני שעל ידו מתכפרים ומתלבנים עוונותיהן
של ישראל — יומא לט ב.

ב. טעם הדבר שאין בית המקדש נופל אלא
ביד מלך, הוא מפני שמלך מיוחד במעלתו
משאר העם וכן בית המקדש משאר העולם —
ראה במהר"ל.

3. רש"י.

ב. לכאורה לאו דוקא "תרי קטלי" כי ממה
נפשך אם מלך הוא, אין בברכת רבן יוחנן
מרידה, ואם אינו מלך, אין עליו טענה מדוע לא
בא עד עכשיו, וראה במהר"ם שיף.

1. ואף על פי שעדיין לא נמסרה ירושלים בידו,
שהרי לא נכבשה ירושלים אלא על ידי טיטוס
[וגם לא מצינו שהיה טיטוס מלך], מכל מקום
כיון שכבר צר אספסיינוס על ירושלים שלש
שנים והיה רעב בעיר, נחשב הדבר כאילו כבר
נמסרה ירושלים בידו — תוספות.

ולפי זה, מיושבת לשונו של רבן יוחנן: "לא
מימסרא ירושלים בידך", והלא הפסוק "והלכנון
באדיר יפול" מדבר על בית המקדש, אלא
שמסירת ירושלים בידו נחשבת כנפילת בית

אמר אספסיינוס: מאי האי [מה זה]?!?

אמר ליה רבן יוחנן לאספסיינוס: לא תצטער כי לא קרה לך מאומה, אלא שמועה טובה אתיא לך [באה לך], דכתיב: "שמועה טובה תדשן עצב", והיא הגורמת שלא תוכל לנעול ולא לחלוץ את נעליך.

שאל אספסיינוס את רבי יוחנן: אלא מאי תקנתיה [מה תקנתך]?

אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: ליתי איניש דלא מיתבא דעתך מיניה, ולחליף קמך.

[יבוא אדם שאינך סובל, ויעבור לפניך, ומחמת כן תצטמק הרגל].

דכתיב: "ורוח נכאה תיבש גרם".

עבד הכי אספסיינוס, ועייל במסאנא.

[עשה כן אספסיינוס, ואכן נכנסה רגלו בנעל].

אמר ליה אספסיינוס לרבן יוחנן:

ומאחר דחכמיתו כולי האי, עד האידנא אמאי לא אתיתו לגבאי.

[הואיל והנכם חכמים גדולים כל כך, אם כן עד עכשיו למה לא באתם אלי].⁽⁵⁾

אמר ליה רבן יוחנן: וכי אטו לא אמרי לך [וכי לא השבתיך על כך]?!?

נוטלים היינו צבת, ותופסים בו את הדרקון והורגים אותו, ואילו את החבית היינו משאירים בשלמותה].

כלומר: היינו מצפים, אולי נוכל להם להוציאם מן העיר בלי שנחריב את העיר, ואז נבוא להשלים עמך.⁽⁴⁾

אדחבי, אתי פריסתקא עליה מרומי.

[ביני לביני, הגיע שליח אל אספסיינוס מרומי].

אמר ליה השליח לאספסיינוס:

קום! דמית ליה קיסר, ואמרי הנהו חשיבי דרומי, לאותיבך ברישא.

[עמוד, לכבד את דבר מועצת גדולי רומי, כי מת הקיסר, והחליטו חשובי רומי למנות אותך בראשם למלך].

הוה — אספסיינוס — סיים חד מסאני, בעא למסיימא לאחרינא, לא עייל.

[היה אספסיינוס — כששמע את השמועה — נעול נעלו האחת, ורצה לנעול את האחרת, ולא עלתה בידו, כי עצמותיו נתרחו מחמת שמחת השמועה].

ומאיך גיסא, כי בעא אספסיינוס למשלפא אף לאידך, לא נפק.

[ומאיך, כאשר ביקש אספסיינוס לחלוץ אף את זו שנעל, אף זו לא עלתה בידו].

4. ראה בחכמת מנוח [ובבן יהוידע] מדוע רבי יוחנן לא השיב תשובה זו למלך. וראה שם שבמדרש נאמר, ששרי המלך טענו לו טענה זו ורבי יוחנן השיב להם.

5. כלומר, מדוע לא מצאתם עצה, בחכמתכם הרבה, להתחמק מן הבריונים ולבא אלי, כדי להשלים עימנו, ורבי יוחנן השיב לו, שאף הם היו חכמים להרע ולמנוע מאיתנו לצאת

אמר ליה אספסיינוס: **אנא נמי אמרי לך** [אף אני השבתיך תשובה על תשובתך]!

אמר ליה אספסיינוס:

מיזל אזילנא, ואיניש אחרינא משרדנא, אלא בעי מינאי מירי דאתן לך.

[הריני הולך מכאן, ואשלח אחר תחתך; ואולם בקש ממני איזה דבר ואתן לך].

אמר ליה רבן יוחנן: **תן לי: יבנה וחכמיה, ושושילתא** [משפחת] **דרבן גמליאל הנשיא** שלא יהרגום כדי שלא תכלה שולטנות בית דוד, **ואסותא דמסיין ליה לרבי צדוק** [רופאים שירפאו את רבי צדוק].

קרי עליה — דרבן יוחנן — רב יוסף, ואיתימא רבי עקיבא את הפסוק: **משיב חכמים אחר ודעתם יסכל.**

דאיבעי ליה לרבן יוחנן למימר ליה לאספסיינוס:

לשבקינחו הדא זימנא, והוא רבן יוחנן סבר: **דלמא כולי האי לא עביד, והצלה פורתא נמי לא הוי.**

[עזוב את ישראל בזאת הפעם; ואילו רבן יוחנן שלא ביקש כן, משום שסבר: שמא בקשה כה גדולה לא יסכים לעשות, וממילא לא יעשה כלום, ואפילו הצלה מעטה לא תהיה].

מפרשת הגמרא: **אסותא דמסיין לרבי צדוק מאי היא?** כלומר: כיצד ריפאו הרופאים את רבי צדוק, שהיו מיעיו מצומקות מן התעניות הרבות עד שלא היה יכול לבלוע אוכל? (6)

כך עשו הרופאים להרויח את מיעיו: **יומא קמא: אשקוה מיא דפארי, למחר: מיא דסיפוקא, למחר: מיא דקימחא, עד דרווח מיעיה פורתא פורתא.**

[ביום הראשון השקוהו מים שנישורו בהם סובין; ולמחרת השקוהו במים עם מעט סובין וקמח, ולמחרת השקוהו מים עם קמח, עד שנתרווחו מיעיו המצומקים מעט מעט].

אזל אספסיינוס לרומי, ושדריה לטיטוס על ירושלים. (7)

[הלך אספסיינוס לרומי, ושלה במקומו את טיטוס].

כתיב [דברים לב לז]: **”ואמר אי אלהימו צור חסיו בו”**:

ומי הוא האומר כן? זה **טיטוס הרשע, שחירף וגידף כלפי מעלה.**

מה עשה?

תפש זונה בידו, ונכנס לבית קדשי הקדשים, והציע [פרס] **ספר תורה על רצפת הקודש, ועבר עליה עבירה.**

ונטל סייף וגידר [חתך] **את הפרוכת, ונעשה**

לקראתך. ראה במהרש"א.

רבי צדוק בשבתות וימים טובים.

6. משמע שבמשך תקופת תעניותיו, כלל לא היה אוכל, וראה בגרש ירחים שתמה איך לא אכל

7. טיטוס בן אשתו של אספסיינוס היה — ספרי [הובא בעץ יוסף].

נפ, והיה דם מבצבץ ויוצא ממנה, וכסבור היה טיטוס שהרג את עצמו [לשון נקיה היא כלפי מעלה] (8) —

שנאמר: "שאנו צורריך בקרב מועריך [בבית שאתה מתוועד בן], שמו אותותם אותות" שהיו אומרים: סימן דם זה של מי הוא, אם לא שהרגנו את עצמו.

אבא חנן אומר:

"מי כמודך הסין יח", מי כמודך הסין וקשה, שאתה שומע ניאוצו ונידופו של אותו רשע, ושותק!

דבי רבי ישמעאל תנא: "מי כמכה באלים ה'", מי כמכה באלמים ה'!

מה עשה טיטוס?

נטל את הפרוכת (9) ועשאו כמין גרנותני [סל גדול], והביא כל כלים שבמקדש, והניח בהן, והושיבן בספינה לילך להשתבח [להתפאר] בעירו.

שנאמר: "ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו, ממקום קדוש יהלכו, וישתכחו בעיר אשר בן עשו"; וכך נדרש הפסוק:

אל תקרי: "קבורים", אלא "קבוצים" (10).

ואל תיקרי: "וישתכחו" אלא "וישתכחו" לפני עמם במעשיהם הרעים.

איכא דאמרי: "קבורים" ממש, דאפילו מילי דמטמרין איגלייא להון [אפילו דברים קבורים וטמונים — מטמונות של ממון — נגלה להם].

עמד עליו [על טיטוס] נחשול שבים לטובעו. אמר טיטוס:

כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים! (11)

שהרי בא פרעה טבעו במים, בא סיסרא טבעו במים [נחל קישון גרף את סיסרא ואת חילו], אף הוא עומד עלי לטובעני במים — ואם גבור הוא, יעלה ליבשה, ויעשה עמי מלחמה!

יצתה בת קול מן השמים ואמרה לו:

"רשע בן רשע, בן בנו של עשו הרשע, (12)

10. ראה מהר"ם שיף ש"קבורים" בלשון ארמית הוא לשון קיבוץ. וראה במהר"ל.

11. ראה בעץ יוסף שהקדוש ברוך הוא מאריך אפו לרשעים, אך הים עצמו מיהר לתבוע את כבוד הבורא, ואחרי דברי טיטוס נחו המים בציוויו של מקום, וראה במהר"ל שפירש שאכן דרכו של הקדוש ברוך הוא לאבד את הרשעים במים כי הם מוחים את צורתם.

12. אף על פי שמלכות רומי שלחה את טיטוס,

8. אבל באמת יציאת הדם היתה כדי להודיע שקשה לפני המקום חורבן בית המקדש — תוספות. וראה במהר"ם שיף, שהדם יצא כדי להטעות את טיטוס, ואפשר שדם הקרבנות שהיה בלוע בפרוכת הוא שיצא החוצה, ראה שם.

9. יש גורסים "את הפרוכת ועשאן" וכו' לשון רבים, ראה מהרש"א, מהר"ם שיף, ריעב"ץ ורש"ש.

ישראל אמר ליה: מיסתייך דקא חזית בסנאך.

[לנפח נכרי היה משלם ארבע זוזים ליום, (15) ואילו לנפח ישראל לא היה משלם מאומה, והיה אומר לו: דייך שאתה רואה בצרתו של שונאך].

עד תלתין יומין עבד טיטוס הכי, מכאן ואילך, כיון דרש — דש.

[שלשים יום היה עושה טיטוס כן והיה מועיל לו, אך לאחר מכן כבר התרגל היתוש לקול הקורנס, והיה ממשיך בניקורו].

תניא: אמר רבי פנחס בן ערובא:

אני הייתי באותה תקופה בין גדולי רומי, וזכורני שכשמת טיטוס פצעו את מוחו, ומצאו בו בצפור דרור משקל שני סלעים.

במתניתא [בבריייתא] תנא: מצאו בו כגוזל בן שנה, משקל שני ליטריין. (16)

אמר אביי: נקטינן [כך מקובלנו]:

בריה קלה (13) יש לי בעולמי ויתוש שמה — ומפרשת הגמרא: אמאי קרי לה בריה קלה [למה היתוש נקרא כן], כיון דמעלנא אית לה [פה] להכניס מזון יש לבריה זו] ומפקנא לית לה [מקום להוציא פסולת אין לו] — עלה אתה ליבשה, ותעשה עמה מלחמה!

עלה טיטוס ליבשה, בא יתוש ונכנס בחוטמו, וניקר במוחו שבע שנים. (14)

יומא חד הוה קא חליף טיטוס אבבא דבי נפחא, שמע היתוש קל ארזפתא, ואישתיק.

[ביום מן הימים, כשחלף טיטוס על פתחו של נפח, ושמע היתוש את קול הקורנס — השתתק היתוש ולא ניקר].

אמר טיטוס: אם כן איבא תקנתא! כל יומא מייתו נפחא ומחו קמיה —

[אם כן יש לי תקנה, והיו מביאים אליו כל יום נפח, והיה מכה בקורנס לפניו].

וכך היה נוהג טיטוס עם הנפחים:

לנפח נכרי יהיב ליה טיטוס ארבע זוזי, לנפח

ועוד תירצו, שיש לחלק בין טריפה של אדם לטריפה של בהמה, ויש לפרש כוונתם, שיתכן ונקב מסויים יהיה נחשב טריפה אצל בהמה ולא אצל אדם, ראה בתוספות ישנים בעירובין ז א [עוד יש לפרש, שבאדם לא נאמרה ההלכה שאין טריפה חי, ראה תוספות ובחים קטז א ד"ה דילמא, וחולין מב ב ד"ה אמר]. וראה עוד בעץ יוסף.

15. כנגד ארבע הזוזים שהיה משלם מי שהרג יהודי לעיל נה ב — מהר"ם שיף.

16. א. בספר חסידים סימן תתשנא כתב שעונשו

מכל מקום קבלה היתה בידם שחורבן בית שני היה על ידי זרעו של עשיו, ומלך ראשון של רומי היה צפו בן אליפז בנו של עשו — מהרש"א, וראה ברש"י סוף פרשת וישלח.

13. מהרש"א. ראה בעץ יוסף מדוע נקרא היתוש בריה קלה.

14. הקשו התוספות, הרי אם ניקב קרום המוח נעשה טריפה, וטריפה אינה חיה שנים עשר חודש, ואיך חי טיטוס שבע שנים אחרי שנכנס בו יתוש זה. ותירצו, שהיות ויתוש נכנס דרך החוטם, לכן לא ניקב קרום המוח.

פיו של היתוש היה של נחושת, וציפורניו של ברזל.

כי הוזה קא מיית, אמר טיטוס: ליקליזה לההוא גברא ולבררי לקטמיה אשב ימי דלא לשכחיה אלהא דיהודאי ולוקמיה בדינא. (17)

[כאשר נטתה נפשו של טיטוס למות, צויה טיטוס שישרפוהו לאחר מותו, ויפזרו את אפרו על פני שבע ימים, כדי שלא ימצאנו אלקי היהודים כדי להעמידו בדין].

ומספרת הגמרא את רשעתו של טיטוס אף לאחר מותו:

כי אונקלוס בר קלוניקום, בר אחתיה דטיטוס הוה, בעי לאיגורוי, אזל אסקיה לטיטוס בנגידא —

[אונקלוס שהיה בן אחותו של טיטוס, היה רוצה להתגייר, והעלה את טיטוס באוב⁽¹⁸⁾]

אמר ליה אונקלוס לטיטוס: מהו לאידבוקי בהו בישראל, כלומר: להתגייר? אמר ליה טיטוס לאונקלוס מילייהו דישראל נפישין ולא מבית לקומוינהו! (19)

[שאל אונקלוס את טיטוס: האם כדאי להידבק בישראל, כלומר: להתגייר? ענה לו טיטוס: מצוותיהם רבות, ולא תוכל לעמוד בכך!]

והוסיף טיטוס לומר:

זיל איגרי בהו בההוא עלמא, והוית רישא.

[לך והתגרה בהם בישראל, ותהיה לראש].

דכתיב: "היו צריה לראש", כל המיצר לישראל נעשה ראש בעולם הזה, וכדי שלא יאמרו, ביד אומה שפלה, מסר הקדוש ברוך הוא, את בניו. (20)

הוסיף אונקלוס לשאול את טיטוס:

אמר ליה אונקלוס לטיטוס: דיניה דההוא גברא [טיטוס] במאי?

[במה דנים אותך בשמים?]

אמר ליה טיטוס לאונקלוס:

במאי דפסיק אנפשיה! דכל יומא מכנשי א-11

כישוף.

19. ראה במהרש"א שטיטוס כפר ב"תורה מן השמים", ואמר שאי אפשר שנתנה מן השמים שהרי אי אפשר לקיים את כולה, וראה שם שדבר זה נרמז בפסוק בתהילים.

20. וקודם שמיצר להם נעשה ראש — תוספות חגיגה יג ב ד"ה שלא, וראה מהרש"א סנהדרין קד ב. ובעיון יעקב כתב שהוא נעשה ראש היות ובגללו חוזרים ישראל בתשובה והקדוש ברוך הוא משלם לו את שכרו בעולם הזה.

היה בגוזל לפי שהגלה את ישראל שנמשלו ליונה, וראה במהרש"א.

ב. ראה בעיון יעקב שלא היה גדול כל כך, אלא היות והיה פיו נחושת וציפורניו של ברזל לכן היה משקלו גדול.

17. ראה במהרש"א, שטיטוס חירף כלפי מעלה שאין לו כח למשול בשבעת הימים, וחשב להתחמק על ידי זה ממשפטו של הקדוש ברוך הוא.

18. רש"י. ובספר הערוך כתב ש"נגידא" הוא